

Které proměny ve vývoji našeho území od roku 1989 považujete za nejzávažnější, ať již z pozitivního, či negativního hlediska?

K pozitivním proměnám zcela jistě patří renovovaná centra města a obcí včetně veřejných prostranství a parků, ale také zvýšení kvality a standardů technické a dopravní infrastruktury, přestože k ideálnímu stavu je stále ještě daleko. Těch negativních proměn je více. Za nejzávažnější považují suburbanizaci a s ní spojené sídelní kaše hyzdící tvář sídel, nemluvě o obrovském množství nekvalitní architektury, proměnu velké části krajiny na prakticky výhradně produkční plochy pro zemědělství a lesnictví i snahy o jejich maximální exploataci, zvětšení měřítka krajiny, snižování kvality půdního fondu, paradoxní spolupůsobení procesů fragmentace a snižování dostupnosti krajiny apod.

V čem spatřujete příčiny těchto proměn?

Jedná se hlavně o proměny celé společnosti. Územní rozvoj je vlastně průmět situace ve společnosti a jejich požadavků do prostoru. Náš fyzický prostor bohužel není neomezený a je potřeba nacházet kompromisy. To však řada subjektů zúčastněných a zainteresovaných v územním rozvoji nerada akceptuje.

Dalším faktorem je jakási nedočkavost a míjení se s realitou, protože část společnosti žije ve virtuálním prostoru, kde je téměř vše možné a hlavně rychlé.

Která témata územního rozvoje považujete za důležitá, případně opomíjená nebo naopak přeceňovaná, a proč?

Na prvním místě by dnes měla být věnována pozornost ochraně krajiny a nezastavěného území, a to nejen ve vztahu k očekávané/probíhající klimatické změně. Přestože již i mainstreamová média zmiňují potřebu zlepšit hospodaření s vodou v krajině a ochranu před erozí půdy, ve skutečnosti se v této oblasti dosud podniká velmi málo. Proklamace nemohou nahradit činy. Řadě hospodařících subjektů tento stav stále vyhovuje a nemají zájem jej zatím měnit. Mělo by dojít ke kvalitativní i kvantitativní změně struktury a využívání zemědělské a lesní půdy.

Dalším tématem je stále složitější a nepřehlednější legislativa a často i její výkon...

Je něco v oblasti územního rozvoje v ČR, o čem si myslíte, že se trvale daří uskutečňovat?

Pozitivní je, že se územní rozvoj řídí nejnovějšími přístupy k rozvoji a k chápání prostoru, že je pojímán komplexně a že jsou uplatňovány principy a zásady udržitelnosti.

Co považujete za nejzávažnější výzvy, případně rizika dalších proměn území?

Nejzávažnější výzvou je vždy přesvědčit investory a vlastníky pozemků, že se svými záměry nemohou nakládat libovolně dle svého uvážení a potřeb. Vývoj i rozvoj území by měly být udržitelné dlouhodobě. Neměli bychom připustit naplňování nežádoucí strategie „po nás potopa“.

Ing. arch. Vladimír Dujka

Narozen 6. 7. 1959, absolvent Fakulty architektury VUT Brno, obor urbanismus. V 80. letech minulého století pracoval v DRUPOSu Ostrava a Zlín, na Městském úřadě ve Zlíně a dvě sezóny také jako výtvarník opavského divadla. Po roce 1991 podniká jako OSVČ. Od roku 1993 autorizovaný architekt ČKA a od roku 1995 autorizovaný projektant územních systémů ekologické stability. Profesionálně je zaměřený na urbanismus a krajinné plánování, včetně projektování ÚSES. Příležitostně publikuje v odborných periodikách. Jeho celoživotním tématem je krajina.

Které proměny ve vývoji našeho území od roku 1989 považujete za nezávažnější, ať již z pozitivního, či negativního hlediska?

Za jednoznačně pozitivní považuji skutečnost, jak se změnil k lepšímu vzhled historických jader našich měst. Míra, kvalita a konkrétní forma těchto změn jsou sice v různých městech odlišné a doba jejich uskutečnění časově diferencovaná, ale celkově je tento trend nepřehlédnutelný.

Za nejzávažnější negativní jev této doby, který měl zásadní vliv mimo jiné i na proměny území, naopak považuji postupné nahrazování porevolučního nadšení cynickým pragmatismem, poměřujícím vše rychlým osobním ziskem a ignorujícím skutečnost, že splácení dluhů půjde na vrub příštích generací. Hustá síť supermarketů na okrajích měst, likvidující obchody v centru a zvyšující dopravní zátěž je jedním z příkladů. Dalším problémem je vznik satelitních měst (spíše ubytoven bez vybavenosti a pracovních příležitostí) se všemi sociologickými, demografickými i dopravními důsledky s tím souvisejícími. Na podobě některých našich měst se negativně podepsaly i stavby ve stylu tzv. podnikatelského baroka. Místo kvalitní soudobé architektury a tvorby nových veřejných prostor nabízí pokleslý historizující kýč, okázale dávající najevo finanční možnosti stavebníků.

V čem spatřujete příčiny těchto proměn?

Prvotní příčinou pozitivního pohybu byly bezpochyby samotné společenské změny roku 1989, jež uvolnily obrovské množství energie, do té doby existující ve společnosti pouze latentně, bez možnosti širšího uplatnění. Po pádu přežilého systému se ve významných funkcích na všech úrovních objevila řada odborně schopných a morálně konzistentních lidí, jejichž výběr již nebyl limitován zastáváním (popř. předstíráním) jediného správného politického postoje.

Devadesátá léta byla mimo jiné charakterizována i nedostatkem závazné legislativy, což umožňovalo uplatnění dobrých nápadů s dnes nevídanou rychlostí, mnoho věcí se řešilo intuitivně, častěji byl využíván zdravý selský rozum a osobní zodpovědnost. Mám s tím bohaté zkušenosti při revitalizaci třebíčské židovské čtvrti, kterou se z asanačního území podařilo dovést až do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

Dobová situace ovšem nahrávala i těm, kteří potřebovali prosadit rychle své osobní zájmy a citát antického myslitele Lucia Senecy „Co nezakazuje zákon, zakazuje stud“ buď vůbec neznali, nebo jim byl k smíchu.

Obě mezní skupiny bezesporu mnohem širšího spektra – idealističtí vizionáři i cyničtí pragmatici – dokázaly využít chybějící a teprve za pochodu se tvořící pravidla v souladu se svým hodnotovým žebříčkem a morální úrovní. Zanechaly tak na našem území výrazný otisk, vzpírající se jednoznačnému hodnocení. Podrobnější rozbor kladů a záporů by vyžadoval mnohem obsáhlejší text.

Která témata územního rozvoje považujete za důležitá, případně opomíjená nebo naopak přeceňovaná, a proč?

Za zcela klíčové považuji přijetí (a především důsledné naplňování) základního axiomu, že vyvážený a dlouhodobě udržitelný rozvoj sídel i krajiny není uskutečnitelný, aniž by urychleně, razantně a zároveň koncepčně reagoval na základní výzvu naší doby – klimatickou změnu ohrožující samu existenci současné civilizace. Hynoucí lesy, chemizovaná pole ničící zbytky biodiverzity i ve svém okolí, úbytek drobných ploch zeleně, neschopnost udržet vodu v krajině a další patologické jevy jsou v příkrém rozporu s mnohými politickými proklamacemi zastírajícími pravý stav věcí. I když některým dílčím opatřením nelze upřít logiku a úspěšnost (např. kotlíkové dotace), vážnost současné situace by vyžadovala mnohem komplexnější a razantnější přístup, důsledně koordinovaný v mezinárodním měřítku. Toto téma, už jen z prostého pudu sebezáchovy, by mělo mít jednoznačnou prioritu. Místo toho jsme často svědky tragikomického představení, jak v nejvyšších patrech naší politiky probíhají různé žabomyší války zastírající neschopnost (nebo neochotu?) řešit skutečně zásadní, životně důležité problémy naší současnosti i blízké budoucnosti.

Je něco v oblasti územního rozvoje v ČR, o čem si myslíte, že se trvale daří uskutečňovat?

V této otázce jsem v poslední době poněkud skeptický. Nepochybně existuje řada pozitivních trendů. Například Program regenerace městských památkových rezervací a zón je koncipován a již od počátku 90. let dlouhodobě uskutečňován na zdravých základech jasně definované finanční spoluúčasti jednotlivých účastníků a dalších závazných pravidlech, která minimalizují prostor pro korupci. Navíc byrokratická zátěž tohoto programu nepřesahuje nezbytně nutnou míru. To vše nepochybně výrazně přispívá k relativně dobrému stavu historických jader většiny našich měst (viz otázka č. 1).

Ing. arch. Lubor Herzán

Narozen 20. 2. 1950 v Třebíči. V roce 1974 dokončil studia na stavební fakultě VUT Brno – obor architektura. Zabýval se projektováním převážně obytných staveb postupně v jihlavském Stavoprojektu, třebíčském Stavebním bytovém družstvu i v soukromé praxi. Od roku 1991 působil na třebíčské radnici jako městský architekt i v dalších pozicích. Podílel se i na revitalizaci třebíčské židovské čtvrti, vrcholící jejím zápisem do seznamu UNESCO v roce 2003. Po odchodu do důchodu v roce 2012 se nadále věnuje popularizaci architektury pro laickou veřejnost formou přednášek, komentovaných vycházek, výstav a publikační činnosti.

Zejména v posledních letech však postrádám jasně definovanou, komplexní a především důsledně uplatňovanou strategii, navrhuje řešení základních dobových výzev. Bylo by ale asi naivní očekávat víc od vlády, která většinu své energie spotřebovává na (ne)řešení svých vnitřních problémů a jejíž někteří čelní představitelé jsou v evidentním střetu zájmů. A i když řešení konkrétních problémů je převážně odbornou záležitostí, základní strategické cíle se vytyčují na politické úrovni.

Co považujete za nejzávažnější výzvy, případně rizika dalších proměn území?

O klimatické změně už jsem se krátce zmínil v předchozím textu. Kromě ní se jedná o devastaci orné půdy, urban sprawl, jednostrannou orientaci ekonomiky na automobilový průmysl a přesvědčení, že v omezeném prostoru je dlouhodobě uskutečnitelný neomezený rozvoj bez ekologických, sociálních a morálních korektivů.

Dlouhodobá devastace orné půdy (včetně neschopnosti udržet vodu v krajině), rušení drobných zelených ploch či výstavba velkoskladů, montoven a dalších zařízení s minimální přidanou hodnotou mimo zastavěné území jsou do značné míry spojitémi nádobami a jsou příčinou patologického jevu, který v geniální zkratce vyjádřil spisovatel Ludvík Vaculík už v minulém století: „Tak dlouho lidé jednali s poli, loukami, lesy a řekami jako s továrnou, až pohled na ně působí jako pohled na továrnu“.

Dodnes jsme se, bohužel, nedokázali vypořádat s tímto dědictvím minulosti. Jestliže (s určitou mírou nadsázky) je „biodiverzita“ produkční části soudobé krajiny charakterizována střídáním velkoplošných řepkových a kukuřičných lánů s ne o mnoho menšími plochami solárních panelů umístěných na orné půdě, je zde evidentně něco špatně.

Velice mne zneklidňuje také příprava nového stavebního zákona šitého na míru developerům a dramaticky omezujícího práva občanů a institucí hájících veřejný zájem. Snahu o přenesení pravomoci současných stavebních úřadů na centrální úroveň pak považuji za velice nedomyšlenou. Možná to může urychlit povolování staveb (zdůrazňuji slovo „možná“), ale systém, který ignoruje místní specifika či pojmy jako genius loci, a v rámci zjednodušení povolovacího procesu hodlá stavby posuzovat jen na základě obecných pravidel, dle mého přesvědčení nutně povede k degradaci úrovně a pestrosti architektury.

A N K E T A

Které proměny ve vývoji našeho území od roku 1989 považujete za nejzávažnější, ať již z pozitivního, či negativního hlediska?

Negativní metodicky – nedokázali jsme (v ČR a především v Praze) změnit poměrně rigidní systém plánování funkčních ploch na pružnější strukturální plánování celku a naopak jednoznačné regulační plánování detailu... Argumentace expertů v počátku devadesátých let, že naše „vyspělé územní plánování středoevropského typu“ nelze nahradit nedokonalým anglosaským byla, podle mne, chybná.

Negativní obsahově – z důvodu složitosti plánování v hlavním městě Praze a minimální regulace a nedostatečné koordinace rozvoje pražské metropolitní oblasti došlo k explozi suburbanizace, která byla sice očekávatelná a svým způsobem neodvratná, ale mohla být směřována do území s dobrou dopravní dostupností (železnice) a možnostmi vybudování veřejné vybavenosti (především školství). V celorepublikovém měřítku se tak dělo podobně, byť logicky v menším rozsahu. Pozitivní proměny – navzdory všemu výše uvedenému nedošlo k zásadnímu poškození struktury osídlení a chyby se postupně dají korigovat. To ovšem bude vyžadovat zásadní legislativní změny v systému plánování a značné investice do infrastruktury.

V čem spatřujete příčiny těchto proměn?

Výše uvedené územní proměny se odehrály v důsledku změn společenských. Na mnoho desetiletí přerušeno přirozený vývoj společnosti, málo kompetentní centrální plánování a často chybné rozhodování způsobilo přerušeno přirozeného vývoje územního plánování korigovaného zpětnou vazbou jako v západních demokraciích. Vliv měla i nevykonná ekonomika a nedostatečné financování obnovy a rozvoje sídel. Megalomanské sídlištní projekty místo regenerace měst, devastace venkova a krajiny mají stálý vliv na dnešní stav našeho prostředí. Náprava je dlouhodobá.

Ing. arch. Jan Kasl

Narozen 31. 12. 1951, absolvent Stavební fakulty ČVUT, obor architektura. V letech 1977–1990 DRUPOS Praha, 1992–1999 studio A projekt, od 1991 autorizovaný architekt České komory architektů, od 4/2018 členem představenstva, v dubnu 2019 zvolen předsedou ČKA. Aktivní v komunální politice – v letech 1993 a 1994 radní hl. m. Prahy a 1998–2002 pražský primátor. Od roku 2007 návrat do architektonické praxe – JK ARCHITEKTI, dříve Best Development Prague; 2006–2010 prezident sdružení EUROPLAN CZ, člen několika správních rad – AMU, ČVUT, Nadace české architektury. Spolupodílel se na vzniku Strategického plánu Prahy i jeho aktualizace v roce 2016.

Která témata územního rozvoje považujete za důležitá, případně opomíjená nebo naopak přeceňovaná, a proč?

Obecně se málo úsilí věnuje koncepčnímu plánování sídel – strategické rozvaze o vývoji území v delším horizontu. Rozvoj se často chápe pouze jako další parcely pro výstavbu, přitom chybí nástroje koordinace rozvoje po transformaci převážně státního vlastnictví do soukromého – koordinovaný rozvoj lokality s mnoha vlastníky a mnoha zájmy fakticky nelze prosadit bez neskoupení celého území jedním developerem, obtížně se prosazují veřejně prospěšné stavby uvnitř sídel i zlepšení ve veřejném prostoru, který se sice v posledních letech stal trochu módním heslem, ale podle mne oprávněně. Narozdíl od často až přehnané regulace soukromé aktivity stavebníka na jeho parcele máme slabé nástroje na podporu společného – veřejného zájmu ve sdíleném prostoru. Přitom se opomíjí i měnící se klima a obyvatelnost sídel – přednost mají partikulární zájmy dodavatelů energií před kvalitou prostředí – jakými jsou soustavná výsadba zeleně a nakládání s povrchovou vodou. Dopravní normy ovlivňují vzhled veřejného prostranství víc než potřeby obyvatel a všechny plánovací a povolovací procesy probíhají ve lhůtách, které se limitně blíží věčnosti. Tématem, které se již vžilo, je participace obyvatel na plánování rozvoje sídel, ale ne vždy je chápán její smysl – ovlivnit záměry již v časných stádiích a v koncepční rovině, nikoli blokovat probíhající přípravu staveb.

Je něco v oblasti územního rozvoje v ČR, o čem si myslíte, že se trvale daří uskutečňovat?

Zejména v posledních dvou desetiletích se v mnoha městech a obcích daří investovat do veřejného prostranství. Zásadně se zlepšilo vybavení sídel technickou infrastrukturou a postupně se doplňuje i veřejné vybavení. Za cenu značných investičních i provozních nákladů se daří udržet strukturu osídlení venkova, ačkoli dlouhodobě její plné uchování nebude zřejmě udržitelné. Úspěch bude záviset na změně směřování dotací do zemědělské produkce na rozvoj krajiny s osídlením.

Co považujete za nejzávažnější výzvy, případně rizika dalších proměn území?

Je nutné se připravit na dopady klimatických změn na krajinu i sídla, což se musí obrazit v přístupu k plánování fyzického rozvoje sídel a transformaci krajiny – v hospodaření s dešťovou vodou, v respektu k zeleni – třeba při definování podmínek pro správce inženýrských sítí ve veřejném prostranství, stejně jako v navrhování vlastních staveb nejen z hlediska úspor energie, ale i širších environmentálních souvislostech. Zcela jistě je již nyní výzvou trvalá udržitelnost sídelní sítě, v níž bude nabývat na významu decentralizace a autonomie provozu – izolované nezávislé ostrovní systémy.

I v ČR se budeme muset vypořádat s fenoménem „shrinking cities“ a naopak s růstem atraktivních sídel, která budou přitahovat migraci díky ekonomické úspěšnosti, stejně jako s postupující metropolizací několika silných regionů. ČR je pořád vnímána jako bezpečné, relativně zdravé a fungující prostředí pro život. Vývoj politického prostředí může významně ovlivnit i prostředí fyzické, v obou směrech. Pokud dojde k pozitivním změnám v legislativě i k posílení kvalitní správy, k většímu otevření státu i společnosti vůči očekávaným migračním trendům, lze očekávat tlak na růst atraktivních sídel a rostoucí prosperitu země, a z ní vyplývající šance na zlepšení fyzického prostředí celé země.

Které proměny ve vývoji našeho území považujete za nejzávažnější, ať již z pozitivního, či negativního hlediska?

Celospolečenské změny a s tím spojené změny vlastnických vztahů nejvýznamněji ovlivnily vývoj našeho území po roce 1989. Navracení majetku, včetně velkého množství pozemků, výrazně překreslilo majetkové poměry a vzhledem k vlastnickým právům změnilo i přístup k využívání území. Pozitivním jevem je např. návrat k soukromému hospodaření a vztah vlastníků k navrácenému majetku, zároveň se však noví vlastníci mnohdy snaží s restituovaným majetkem nakládat spekulativně a blokují tak možnost jeho využití ve veřejném zájmu.

V čem spatřujete příčiny těchto proměn?

Na to jsem již částečně reagoval v odpovědi na úvodní otázku. Především změny vlastnických vztahů a právní ukotvení vlastnických práv výrazně proměnily spektrum dotčených účastníků, např. při územním řízení.

Která témata územního rozvoje považujete za důležitá, případně opomíjená nebo naopak přeceňovaná, a proč?

Za jedno z nejdůležitějších témat územního rozvoje považuji udržitelnost a ochranu stávajících hodnot v území a také přiměřenost rozvojových aktivit ve vztahu k velikosti a potenciálu konkrétního sídla. Poněkud opomíjeným tématem bývá koncepce krajiny, to se však v poslední době mění k lepšímu.

Je něco v oblasti územního rozvoje v ČR, o čem si myslíte, že se trvale daří uskutečňovat?

Zde se raději vyhnu přímé odpovědi, abych něco nezakřikl. Na místě by možná byla otázka opačná, co se trvale uskutečňovat nedaří? Položme si otázku, co si kdo představuje pod pojmem územní rozvoj. Rozloha území ČR je stále stejná, tak jaký rozvoj? Je to poměr mezi urbanizovaným a neurbanizovaným územím? S jistotou lze říct, že to první se zvětšuje na úkor toho druhého. Je to přirozený vývoj bez pravidel? Nebo to má nějaký limit či stop stav? Na to bychom měli hledat odpověď.

Co považujete za nejzávažnější výzvy, případně rizika dalších proměn území?

Postupná změna klimatu je sama o sobě jedním z nejzávažnějších témat a zároveň výzvou, na kterou je nutné reagovat. Jedním z možných příkladů je téma hospodaření s vodou v krajině. Pokud jde o proměny území, které mohou být rizikové, je možno zmínit např. prolamování těžebních limitů či trasy některých liniových staveb, např. vysokorychlostní železnice a zejména úvahy o vybudování kanálu DOL.

Ing.arch. Milan Košář

Narozen 25. 7. 1946 v Martině. Fakultu architektury VUT v Brně u profesora Bedřicha Rozehnalu absolvoval v roce 1970. Následující tři roky pracuje v pražském ateliéru Epsilon u architekta Karla Filsaka, kde se podílí na projektu hotelu INTERCONTINENTAL. Po návratu do Pardubic nastupuje do Stavoprojektu jako vedoucí projektant a později zastává pozici hlavního architekta Pardubic. Po zrušení Útvaru hlavního architekta v roce 1992 zakládá s několika kolegy Ateliér AURUM a pracují na územním plánu Pardubic. V roce 2000 zakládá vlastní ateliér ArchiKo a je autorem celé řady významných projektů a realizací, z nichž některé získaly významné ocenění (např. Gymnázium Dr. Emila Holuba v Holicích na FOR-ARCH v roce 2001). Účastní se úspěšně architektonických soutěží a je členem mnoha soutěžních porot.

Je členem rady Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR a předsedou pracovní skupiny pro Urbanismus a územní plánování České komory architektů, v současné době vykonává funkci architekta města v Ústí nad Orlicí a Poděbradech. Je také držitelem několika ocenění, v roce 2017 získal cenu starosty města Vysokého Mýta za svoje dlouhodobé působení v pozici městského architekta a v roce 2018 mu byla udělena Cena Jože Plečnika za celoživotní přínos architektuře. V rámci soutěže Architekt roku získal v roce 2019 titul „architekt obcí“, udělovaný Svazem měst a obcí a MMR nejlepšímu městskému architektovi.

Které proměny ve vývoji našeho území od roku 1989 považujete za nejzávažnější, ať již z pozitivního, či negativního hlediska?

Za nejzávažnější proměny našeho území považují: dramatický růst stupně automobilizace ve velmi krátkém čase, přesun distribuce z obytného území a městského centra za hranice zastavěného území města, nedostatečné roční trendy nové bytové výstavby, špatně odhadnutý rozsah nových výrobních zón a pokles atraktivnosti městských center.

Všechny uvedené procesy vykazují pozitivní i negativní prvky, ovšem s rozdílnou mírou podílení a zastoupení. Za zcela negativní však považují dramatický nárůst úbytku zemědělského a lesního půdního fondu a vznik a vývoj fenoménu bezdomovectví, kdy lidé přežívají v lesích a pod mosty.

V čem spatřujete příčiny těchto proměn?

Proměny našeho území po roce 1989 přinesla s sebou samotná transformace společnosti, avšak problémy také přinesla až bezbřehá a často ukvapená privatizace. Tak jak se uvádělo totální zestátnění za vítězství ideologie nad zdravým rozumem, i dnes lze označit kvapnou a bezbřehou privatizaci rovněž za vítězství ideologie nad zdravým rozumem. K tomu se připojuje jistá míra poklesu autority veřejné správy (viz odstraňování nepovolených staveb).

Která témata územního rozvoje považujete za důležitá, případně opomíjená nebo naopak přeceňovaná, a proč?

Jednak se jedná o přetížení dálnic, což do jisté míry souvisí s výstavbou velkorozměrných skladovacích areálů podél nich. Uvedená situace se značným podílem účastní na úbytku zemědělského a lesního půdního fondu a navíc z hlediska tvorby pracovních příležitostí (ve srovnání s průmyslovými objekty a areály s jejich sotva jednou desetinou) působí značně neefektivně. Další důležité, ale velmi opomíjené téma představuje již dlouhodobě praktikovaná bytová politika státu, která ovšem zahrnuje řadu aspektů: nedostatečné roční trendy bytové výstavby, které po většinu let po roce 1990 nedosahují ani na náhradu přirozeného odpadu bytového fondu, úpadek nájemního bydlení, převaha podílu nově budovaných rodinných domků nad bytovými domy (úbytek zemědělského půdního fondu – průměrná velikost parcel nově budovaných rodinných domů dosahuje až hodnotu 1 300 m²), většina nově budovaných bytů má charakter zboží, zatímco nové byty jako sociální služba zaostávají za potřebou, výskyt bydlení ve zcela nedůstojných ubytovnách, nedokončená kompletní regenerace panelového bytového fondu i panelových sídlišť a konečně vznik a vývoj masového bezdomovectví.

Zřejmě i vznik a provoz nákupních center (distribučních) lokalizovaných mimo zastavěné území měst způsobuje v obytném území měst nadměrné zahuštění automobilového provozu (počet automobilů se u nás od roku 1990 2,5 krát znásobil) a pokles sociální kontroly v obytném území i v městských centrech a ve venkovských sídlech likviduje prodejní síť (viz staří lidé bez možnosti nákupu alespoň potravin autem), což může vést až k rozkladu naší sídelní struktury (při zániku některých vesnic nebude mít kdo udržovat kulturní krajinu).

Je něco v oblasti územního rozvoje v ČR, o čem si myslíte, že se trvale daří uskutečňovat?

Očividný nárůst vzhledu a úpravnosti našich měst, ale i našeho venkova, což přeci jen alespoň trochu brání odchodu obyvatel do hlavního města a některých regionálních metropolí.

Vznik nových výrobních zón s vysokou úrovní vzhledu, pořádku, hygieny a čistoty vnitřního i venkovního prostředí, což zdůrazňuje význam výrobního prostředí a pozitivně motivuje zaměstnance i návštěvníky.

Konečně vznik a provoz pronájemných administrativních budov v našich, zejména větších městech, což mimo jiné zvětšuje efektivnost výkonů administrativních činností a uživatelům (klientům) poskytuje vysoký obslužný standard (např. parkování).

Růst počtu nově opravených a často i zachráněných a následně dobře udržovaných historických památkových objektů, zejména kategorie zámků a hradů, jako výsledek angažovanosti jednotlivých lidí i některých organizací.

Co považujete za nejvážnější výzvy, případně rizika dalších proměn území?

Vážných výzev a rizik je zajisté celá řada a mnohdy jsou vzájemně silně propojeny a podmíněny. Proto následující výběr je sice neúplný a omezený, avšak snad sdostatek ilustrativní.

- Již citovaný masivní a dramatický úbytek zemědělského a v poslední době snad i lesního půdního fondu, což může v krizových situacích ohrozit schopnost uživit obyvatele celého státu.
- Propad rozsahu nové bytové výstavby, snižování plošného standardu nově budovaných bytových domů a konečně i výskyt nekvalitních staveb již dnes vede k degradaci funkce bydlení. Přičemž bydlení je spolu se stravou a ošacením chápáno jako jedna ze základních existenčních potřeb člověka.
- Pokles významu městských center v převažující části našich měst provázený zásadními změnami urbanistické struktury měst a změnami struktury osídlení (viz přechod distribuce i dalších poštovních, bankovních i zdravotnických služeb lokalizovaných nově mimo zastavěné území města).
- Rozmach masových stotisícových akcí sportovního, kulturního, společenského i politického významu se svou hlubokou anonymitou. Samostatnou kategorií tvoří mnohačetné turistické soustředění, což je někdy označováno za „turistické pastí“.

A N K E T A

Které proměny ve vývoji našeho území považujete za nejzávažnější, ať již z pozitivního, či negativního hlediska?

- oživení pohraničí při bývalé železné oponě
- zlepšení životního prostředí, snížení znečištění
- kvalitnější prostředí ve městech a na vesnicích (ne všude)
- nárůst územních disparit ve prospěch metropolitních regionů a některých městských regionů a v neprospěch starých průmyslových oblastí
- suburbanizace

V čem spatřujete příčiny těchto proměn?

- přeorientování se z Východu na Západ (oživení pohraničí)
- částečný přechod na méně devastující ekonomické činnosti, dotace a tlak EU (snížení znečištění)
- obnovení obecní samosprávy a občanské společnosti (kvalitnější urbánní prostředí)
- tržní ekonomika, opožděný nástup regionální politiky a její nesystematičnost / nekoncepčnost / podléhání politickým vlivům (nárůst územních disparit)
- selhání územního plánování, slabá koordinace územního rozvoje na úrovni regionů (suburbanizace)

Která témata územního rozvoje považujete za důležitá, případně opomíjená nebo naopak přeceňovaná, a proč?

- důležitá – krajina, kvalita urbánního prostředí, důsledky demografické změny
- opomíjená – klimatická změna, sociální udržitelnost rozvoje, dostupnost základních veřejných služeb a infrastruktur, problematika smršťujících se sídel a mikroregionů, ekonomická (ne)udržitelnost zejména velkých infrastrukturálních investic a plošného rozvoje zástavby
- přeceňovaná – rozvoj silniční dopravní infrastruktury

Je něco v oblasti územního rozvoje v ČR, o čem si myslíte, že se trvale daří uskutečňovat?

- postupná stabilizace a profesionalizace územního plánování
- zájem a tlak občanů na kvalitu prostředí
- dostupnost informací o území – internet, digitalizace

Co považujete za nejzávažnější výzvy, případně rizika dalších proměn území?

- demografická změna, stárnutí populace
- smršťování sídel a regionů

- degradace suburbii (v delším časovém horizontu)
- důsledky dlouhodobé devastace krajiny, profesní nepřipravenost nalézat řešení
- neschopnost spolupráce obcí / měst, zejména v metropolitních regionech
- klimatická změna – přečeňování ochranných opatření, nedoceňování prevence

A N K E T A

Které proměny ve vývoji našeho území od roku 1989 považujete za nejzávažnější, ať již z pozitivního, či negativního hlediska?

Za zcela zásadní považují velmi rychlou proměnu orientace státu, ekonomiky a dopravních tras z původního východu na západ, respektive z původního směru na Rusko nově na Rakousko, Bavorsko a Sasko. Společenské a ekonomické změny přinesly obnovení a prohloubení regionálních nerovností, které za totalitního systému nebyly zřetelné. Regionální rozdíly tak, jak se postupně vytvořily po roce 1990, opakovaly územní vzorce z období do roku 1945. Nově se mezi území s dramatickým propadem zařadily strukturálně postižené regiony (severní Čechy, Ostravsko). Tento proces prodělaly obdobné regiony v západní Evropě postupně od ropné krize v 70. letech.

Zcela zásadně se změnila mobilita. Územní toky, které do roku 1990 byly ve své podstatě uzavřeny v rámci okresů, se osvobodily z tohoto rámce. Po roce 1990 se územní uzavřenost v rámci okresů rychle rozbila a velmi rychle se posílila role krajských a národních center. Obnovila se také přeshraniční spolupráce a to i na nejmenší mikroregionální úrovni. Proměny celospolečenského klimatu promítnuté do změn ve vývoji území vedly k prohloubení hierarchie osídlení.

V čem spatřujete příčiny těchto proměn?

Po období nucené nivelizace se společnost, ekonomika a také územní rozvoj vrátily do přirozených trajektorií. Při sledování diferenciace v prostoru patří mezi přirozené procesy pochopitelně i jistá míra nerovnosti ve struktuře osídlení. Na jedné straně existují přirozená centra, jádra a na straně druhé pak stojí sídla nebo celé regiony v periferních polohách. Úroveň nerovností ve struktuře osídlení ale nesmí překonat kritickou mez, protože v takovém případě vede k poškození přirozené rovnováhy osídlení a velmi rychle ke zhroucení celého systému. Hodnocení toho, jak velká míra regionální diferenciace je ještě přijatelná a jaká je již nevhodná, je předmětem celé řady nejen odborných, ale i politických stanovisek a vrací se v každé další debatě o vybavení nemocnic, počtu pošt, dostupnosti základních služeb a možnosti nakupování, dopravní obsluhy nebo vybavení internetem. Je ale nutné dodat, že český sídelní systém je ve své podobě velmi stabilní a ani nejbouřlivější transformační roky nevedly k sídelnímu, a tedy i ekonomickému kolapsu některých území a dokonce ani jednotlivých sídel.

Která témata územního rozvoje považujete za důležitá, případně opomíjená nebo naopak přečeňovaná, a proč?

Při užším pohledu na územní rozvoj prostřednictvím nástrojů územního a strategického plánování považují za velmi problematickou a současně z hlediska organizace území i důležitou absenci územně plánovacích dokumentů na mikroregionální úrovni. Tyto dokumenty by mohly a měly hrát koordinační roli při usměrňování územního rozvoje v územní dimenzi mezi kraji a obcemi. Je zcela zřetelné, že jakkoliv nastavené nástroje spolupráce mezi obcemi nemohou v procesu územního rozvoje nahradit chybějící dokument. Problém je navíc umocněn existencí velkého počtu obcí, a tím i velkého počtu územních plánů obcí, který vede k roztržičnosti zpracovatelů, rozdílným preferencím schvalovatelů a konec konců i postojů státní správy. Důsledkem je neschopnost koncepčně usměrňovat územní rozvoj v širším území.

RNDr. Radim Perlín, Ph.D.

Po ukončení studia ekonomické geografie na Přírodovědecké fakultě UK nastoupil v roce 1986 do Výzkumného ústavu výstavby a architektury, kde pracoval od roku 1990 jako vedoucí výzkumného týmu. Po zrušení ústavu přešel zpět na PřF UK na Katedru sociální geografie a regionálního rozvoje. Přednáší v magisterském a doktorském studijním programu zaměřeném na regionální rozvoj, územní a strategické plánování a rozvoj venkova. Vede výzkumné projekty zaměřené na rozvoj venkova a na uplatnění možností rozvoje veřejné správy na venkově. Zpracoval desítky územních plánů obcí a podílel se na zpracování několika strategických plánů měst. V letech 2012–2014 pracoval jako koordinátor zpracování Strategického plánu hl. m. Prahy. Je členem České komory architektů jako autorizovaný urbanista. Spoluzakládal Spolek pro obnovu venkova, je členem Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR a České geografické společnosti. Aktivně pracuje v celé řadě dalších odborných a profesních společnostech.

Pravidelně publikuje v domácích i zahraničních odborných časopisech a zajišťuje recenzní činnost pro zahraniční i domácí odborná periodika

Je členem Akademického senátu PřF UK, kde vykonává funkci předsedy. Od roku 1998 je komunálním politikem v rámci městské části Praha 2 jako zastupitel a jako člen výborů a komisí MČ.

Jako zcela přeceňovaný dokument považuji strategický plán, a to na jakékoliv řádovostní úrovni. Iluze, že strategický plán je nástrojem rozvoje území, je velmi široce přijímaná. Z historických důvodů se představitelé měst a obcí snaží, snad ve snaze lépe dosáhnout na dotační tituly, zpracovávat strategické plány. Tyto dokumenty bez ohledu na metodu a kvalitu zpracování pak leží v šuplíku na radnici a nikdo z odpovědných lokálních politiků nebo vedoucích úředníků se jimi neřídí, neplánuje rozvoj v souladu s cíli konkrétního strategického plánu. Realizované investice v obci, které jsou prostřednictvím rozpočtu naplňovány, nemají žádnou souvislost s obsahem, cíli a zaměřením strategického plánu.

Podobně na úrovni krajů každý odbor, každé oddělení vypracovalo nějakou svoji koncepci, program nebo strategii, která velmi podrobně a často i přesně popisuje současný stav a nabízí budoucí řešení. Nikdo ale tato řešení nenaplnuje.

Je něco v oblasti územního rozvoje v ČR, o čem si myslíte, že se trvale daří uskutečňovat?

Nepochybně považuji za velký úspěch vytvoření souboru dat o území v územně analytických podkladech na lokální (ORP) a na regionální (krajské) úrovni. Data, ať již prostorově orientovaná (podklady pro mapy) nebo statistická, která jsou v rámci systému ÚAP shromážděna, mají neobyčejnou hodnotu a vypovídací sílu. Dobře připravené ÚAP jsou velkým a významným pomocníkem při zpracování jakýchkoli dalších analýz v území a slouží nejen pro zpracovatele ÚPD, ale i pro další uživatele jako základní zdroj informací o území. Za nadbytečné pak považuji jakousi autoritativní snahu o interpretaci dat, vysvětlení některých jevů a procesů, které jsou v datech obsaženy a které vyžaduje přísná díkce právního předpisu, zvláště pak na regionální krajské úrovni.

Co považujete za nejzávažnější výzvy, případně rizika dalších proměn území?

Zcela jednoznačně nejvyšší výzvou budoucího územního rozvoje je nalezení shody nad novou podobou stavebního zákona. Současný model vysoké míry byrokratizace procesu pořízení, projednání a schválení územního plánu jako reakce na bouřlivá 90. léta by měl být nahrazen modelem, ve kterém se územnímu plánu vrátí jeho odborný obsah, a to místo důrazu na formální správnost procesních postupů při pořizování dokumentace. Byl bych velmi rád, aby předmětem diskuse zase bylo to, co je věcně obsahem územního plánu a nikoliv, zda byla formálně správně odůvodněna z územního hlediska jednoznačná varianta. Velmi bych ocenil, aby se územní plán plně vrátil do kompetence obce jako samosprávná vyhláška a nikoliv jako správním soudem ověřitelné opatření obecné povahy.

Z širšího pohledu na problémy územního rozvoje musím upozornit na velmi vysoké riziko depopulace některých periferních regionů Česka, kde již nyní je velmi obtížné zajistit základní služby pro obyvatele. Především ty regiony, kde je značně vysoký počet velmi malých sídel do 10, 20 či 50 obyvatel, budou v budoucnosti velmi ohroženy. Protože obce, které tvoří kromě jádrového sídla i velký počet malých sídel, nebudou mít prostředky a ani sílu na zajištění základní vybavenosti a kvality obsluhy i v malých vesničkách. Ale i zde žijí lidé, kteří mají mít nárok na standardní kvalitu života. Stupeň periferizace v těchto sídlech postupně roste a je možné, že v budoucnosti budou tato nejmenší sídla zcela vysídlena a místo některých živých vesnic uvidíme rozpadlé a prázdné domy bez střechy. Nejsem přesvědčen, že rekreace je plnohodnotným lékem na demografický zánik sídel.

A N K E T A

Které proměny ve vývoji našeho území považujete za nejzávažnější, ať již z pozitivního, či negativního hlediska?

Za uplynulých 30 let prošla nejen naše společnost, ale i naše území značnými proměnami, které ukázaly, že se nelze vrátit do demokratického světa bez značně dlouhého období transformace. Tak, jako se nepodařilo komunistům za 50 let zcela přemazat původní tvář našich měst, tak se ani nám za uplynulých 30 let nepodařilo smazat působení komunistického plánování a výstavby. Ukázalo se, že nejde

jen o to změnit zákony a normy, ale že je třeba změnit způsob myšlení a náhledu na danou věc a také, že některé „šrámy“ lze odstranit jen stěží. Zůstáváme tak stále ve fázi transformace, která tvář našich měst odlišuje od tváře měst demokratického světa (u Národního muzea nám přes jeden z nejdůležitějších veřejných prostorů Prahy a Česka jako takového stále vede magistrála, na okraji většiny měst stojí paneláky, byť mírně zkrášlené, nicméně stále bez jasné městské struktury). Takže za nejzávažnější vlastně považuji zjištění, že naše města stále ještě nejsou městy demokratického světa, jak jsme před třiceti lety čekali, ale že jsou to města postkomunistická, a že řada vzorů ze zahraničí u nás stále nemůže fungovat a také nefunguje.

Doc. Ing. arch. Vladimíra Šilhánková, Ph.D

Architektka-urbanistka, specialista na oblast územního rozvoje a teoretika v oblasti urbanismu a prostorového plánování s řadou publikovaných původních výzkumných prací. Má zkušenosti i z místní politiky, když působila 10 let na různých pozicích jako radní města Hradce Králové zaměřující se na územní a strategický rozvoj města. V současnosti je prorektorkou Vysoké školy regionálního rozvoje a Bankovního institutu – AMBIS, kde se věnuje výuce v oblasti urbanismu, územního plánování a regionálního rozvoje.

V čem spatřujete příčiny těchto proměn?

Jak už jsem uvedla, zásadní změny je třeba hledat ve změnách myšlení a ty, na rozdíl od změn zákonů a norem, probíhají velmi pomalu. Ani dnes se nám stále ještě nedaří otevřeně rozvinout kritiku socialistického plánování měst (protože pravděpodobně z úcty k našim učitelům, kteří nám ho vychválili), nejsme si schopni či ochotni přiznat, že funkcionalistický urbanismus s monofunkčními plochami, rozvolněná zástavba sídlišť a další typické prvky jsou pro fungování a život města nevhodné. Zásadní proměny tedy podle mého budeme moci očekávat až ve chvíli, kdy se změní naše myšlení. Mladí urbanisté a rozvojáři, kteří se vracejí z dlouhodobých stáží v rozvinutých zemích tak mohou být hybnou silou proměn, které nás podle mého mínění teprve vlastně čekají.

Která témata územního rozvoje považujete za důležitá, případně opomíjená nebo naopak přeceňovaná, a proč?

Postupně jsme se kromě našich specifických transformačních témat za těch 30 let více či méně dotkli snad všech témat, kterými se evropský urbanismus zabývá, některá, jako např. problematika brownfields nebo suburbanizace zůstala trvale v popředí zájmu, jiná, jako je např. participace veřejnosti v plánovacích procesech, se nám opět z našeho zájmu vytratila. V této oblasti jsme se podle mého vrátili hodně blízko k neblahému výchozímu stavu z konce 80. let, kdy sice zákon spoluúčast veřejnosti při plánování umožňuje, ale jeho konkrétní naplňování je povětšinou formální a schématické. Výsledkem formálních setkání s veřejností nad již de facto dohodnutým územním plánem (který už nechceme měnit), je rostoucí nezájem veřejnosti. Tohoto trendu si povšimli i kolegové, kteří tvoří strategické plány měst, a znovuotevírají odbornou debatu, jak veřejnost do plánování reálně zapojovat. My jako urbanisté bychom se měli k tomuto trendu také přidat.

Je něco v oblasti územního rozvoje v ČR, o čem si myslíte, že se trvale daří uskutečňovat?

I když se to možná s ohledem na předchozí otázku bude zdát jako protimluv, myslím, že tím, že územní plánování přežilo 90. léta 20. století, podařilo se vytvořit prostředí, kde se víceméně daří udržovat rovnováhu při uplatňování veřejných a soukromých zájmů v území. Vzpomeňme např. na farmářku Havránkovou, která si proti státu uhájila své právo na obhospodařovatelnou půdu při výstavbě dálnice D11 do Hradce Králové. Nevýhodou bohužel je jen ten fakt, že nalezení řešení označovaného „vítěz-vítěz“ v našich podmínkách poněkud dlouho trvá.

Co považujete za nejzávažnější výzvy, případně rizika dalších proměn území?

Za nejzávažnější otázky, kterým se musíme při plánování a řízení (nejen územního) rozvoje věnovat, jsou bezesporu otázky spojené s dopady změny klimatu. Na rozdíl od řady aktivistů si nemyslím, že změny klimatu zastavíme tím, že nebudeme jíst maso nebo pít perlivou vodu. Nemyslím si, že vůbec jako lidé můžeme změny klimatu jakkoli ovlivnit. Nicméně to, co ovlivnit můžeme a musíme, jsou dopady těchto změn na naše města a krajinu, ať již změnou sortimentu městské zeleně (která bude stabilnější v sušším a teplejším klimatu) či změnou orientace budov (obývatel k jihu s velkými okny už dnes není pozhánání, ale danajský dar) a řadou dalších opatření. Je tedy třeba přestat „dělat paniku“ a „alarmovat“, a namísto toho se věnovat serióznímu výzkumu, jak situaci zvládnout.

A N K E T A

Které proměny ve vývoji našeho území od roku 1989 považujete za nejzávažnější, ať již z pozitivního, či negativního hlediska?

- Obnovení vlastnických práv, jejich ochrany a respektování. Vznik tržního prostředí v nakládání s pozemky a ve stavební činnosti, vliv na poptávku po stavebních pozemcích.
- Vliv developerských záměrů, významný zejména v okolí velkých měst, na vývoj obcí, nepřipravených na souvislosti a důsledky tohoto podnikání.
- Dopady výstavby na veřejnou infrastrukturu i na změny v životě obcí.
- Význam územního plánu pro vymezení zastavitelných ploch, povinnost vyhodnocovat jejich uplatňování.
- Problematicky nastavená pravidla pro posuzování vlivů územně plánovací dokumentace na životní prostředí (SEA), nejasně ve vztahu k EIA)

Ing.arch. Martin Tunka, CSc.

Narozen 11. 11. 1949, po absolvování studia na fakultě architektury ČVUT se zabýval projektovou i výzkumnou činností (např. VÚVA, SÚRPMO). Od roku 1990 se soustavně věnuje problematice územního plánování, v letech 1990–2013 na ministerstvech s působností ústředního orgánu územního plánování (MŽP ČR, MH a MMR), v soukromé projekční, poradenské a odborné praxi v letech 1993–1995 a opět od roku 2013. Rovněž se věnuje publikační i lektorské činnosti (ČVUT FA), přednáší na České zemědělské univerzitě. Je člen redakční rady časopisu Urbanismus a územní rozvoj, redakční rady časopisu Obec a finance. od roku 1993 člen České komory architektů (ČKA), 2000–2009 člen představenstva ČKA, 2004–2016 člen autorizační rady ČKA, člen Asociace pro urbanismus a územní plánování a České společnosti pro stavební právo.

V čem spatřujete příčiny těchto změn?

- Změna politického režimu a právního prostředí,
- opuštění centrálně řízeného hospodářství,
- zánik dominantního postavení státu jako jediného skutečného investora změn v území,
- obnovení územní samosprávy, reforma veřejné správy.

Která témata územního rozvoje považujete za důležitá, případně opomíjená nebo naopak přeceňovaná a proč?

- Zlepšování znalostí o území a dostupnosti informací o něm výrazně zlepšuje podmínky pro územní plánování, mj. také díky digitalizaci, vzniku a trvalé aktualizaci územně analytických podkladů.
- Problémem je koordinace rozvoje území jednotlivých obcí, vymezení zastavitelných ploch, řešení jejich vlivu na veřejnou infrastrukturu v potřebných souvislostech, nejen v rámci obce, ve které jsou zastavitelné plochy vymezeny.
- Věnovat větší pozornost řešení dopadu rozvoje jedné obce na veřejnou infrastrukturu okolních obcí i širšího okolí.
- Problémem je jak navrhovat, získávat a chránit pozemky vhodné pro umístění veřejné infrastruktury, která poskytuje veřejné služby netržní povahy.
- Problémem je jak účinně zajistit spoluúčast investorů výstavby na financování související veřejné infrastruktury, ať už úpravy stávající infrastruktury nebo zřizování nové infrastruktury.
- Dosud je opomíjena adaptace nezastavěného území na vlivy klimatu, např. povodně, sucha, opomíjená je potřeba vymezovat a chránit územním plánováním pozemky nezbytné pro tyto účely. Až na výjimky nemají o řešení tohoto problému zájem obce ani vlastníci pozemků v nezastavěném území. V potřebných souvislostech nelze zpravidla tento problém účinně vyřešit ve správním území jedné obce a pouze v jejím územním plánu.

Je něco v oblasti územního rozvoje ČR, o čem si myslíte, že se trvale daří uskutečňovat?

- Soustavné vyhodnocování stavu a možností změn území (viz územně analytické podklady).
- Dostupnost informací o území, např. katastr, mapové aplikace, informace o územně plánovací dokumentaci.

Co považujete za nejzávažnější výzvy případně rizika dalších proměn území?

- Nakládání s nezastavěným územím, péče o zvyšování jeho odolnosti proti negativním důsledkům klimatu.
- Řešení vodního režimu v území, zvyšování jeho odolnosti např. proti nedostatku i přívalům vody.
- Vliv nových technologií (např. dopravních, výrobních, rostoucí mobilita, získávání energií, zemědělského hospodaření, distribuce zboží) na změny ve využívání území a na jeho uspořádání.
- Zahnutí externalit (např. vyvolaných nákladů zejména na nekomerční veřejnou infrastrukturu) do ceny rozvojových projektů tak, aby jimi vyvolané náklady nebyly přenášeny na veřejné rozpočty obcí a krajů a na ty, kteří z těchto projektů nemají prospěch.